

Kittenberger

Magyar képregény, posztkoloniális kalandok

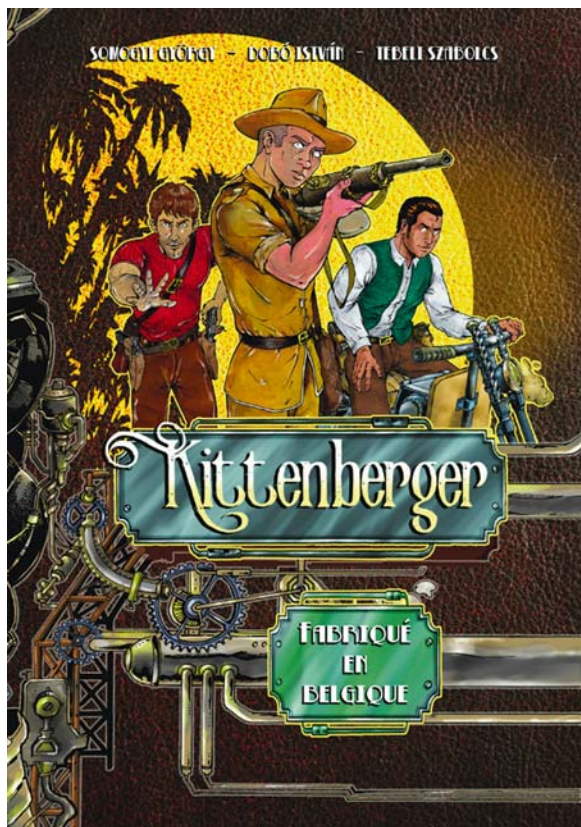
Magánkiadás, Budapest, 2016

SZÉP ESZTER

A *Kittenberger – Fabriqu  en Belgique*-képregényk s rlet a posztkoloniális szeml elet által felvetett kérdéseknek és azok magyar kulturális kapcsolatainak a felt r kepez s re vállalkozik egy kortárs magyar ifjúsági képregényben: Kittenberger K lman, a magyar Afrika-kutató és vadász képregényes kalandjai kapcsán lelepleződnek a belga gyarmatosítás kegyetlenségei, elgondolkodhatunk ember és hatalom, ember és gép kapcsolatáról, és közben jól szórakozunk.

A *Kittenberger* a 2016-ban megjelent hazai képregények közül kiemelkedik gördülékeny t rt netmes l s vel, jó ritmusú forgat k nyv vel, a felhasznált utalások, elemek gazdagságával, valamint a történet részleteinek igényes kidolgozásával (melyet a kötet végén található jegyzetek is igazolnak). B r ebben a kritikában többek között a vizualit sba besz r d , reflektálatlanul hagyott koloniális szeml eletr l fogok  rni, azaz arról, hogy hogyan tárgyasítja a vizuális világ  ntudattalanul is az őslakos afrikai nőket, és megy szembe a történet azon rétegével, mely a kongói t rzsok kizsákmányolása ellen lép fel. Esetleg  gy tűnhet, a *Kittenberger*-képregényt elsősorban kritikával illetem, valójában inkább örömömet szeretném kifejezni, hogy végre ismét egy jól sikerült hazai képregény gondolkodtatja el az olvasókat. Sajnos kevés olyan képregény jelenik meg itthon, amely neki merne vágni a történelmi témáknak, és a kalandos vagy fiktív cselekményt ilyen alapos g gal k szit n  el . Szintén kevés az olyan képregény, mely a reprezentáció mibenlétéről, t rt netmes l sr l, kulturális  r ks g nk r l is kérdéseket vet fel.

Somogyi György  s Dobó István forgatókönyvíró, *Tebeli Szabolcs* rajzoló és *Bárány  ron* színező képreg ny nek a f  helyszíne Kongó, valamikor a 20. század első éveiben, mikor a gyarmatosítás még mindig kaland, vállalkozás a vil gt r kép (jellemzően feketék lakta) feher foltjainak megismerésére. Ezzel a vicces-b tor kalandoz ssal párhuzamosan kezd napvilágra kerülni, hogyan zsákmányolta ki II. Lipót belga király afrikai gyarmatát, hogy milyen véres kegyetlenkedések zajlottak a feher elef ntcsont rt és a feher felsőbbrendűség nevében. A képregény szereplői, *Kittenberger K lman*, *Baka János*  s * cs Ferenc*, eme feszültséggel és kalanddal teli korszakban

nyomoznak egy titokzatos óriás orrszarvú után, de sokkal borzalmasabb dolgokkal találkoznak, mint azt gondolták volna. Az  r knak nincs nehéz dolguk, hogy t rt net k h z magyar vonatkozásokat találjanak vagy kre ljanak,  gy hozva közel a távoli történeket a magyar olvasóhoz (itt ismét megemlíteném a jól meg rt lábjegyzeteket: nem tud lekoskodnak, felkeltik az érdeklődést, és releváns információhoz juttatják az olvasót). A *Kittenberger* a magyar kulturális örökséggel kapcsolja össze a világ egyik legelső dokumentált n pirt s t, és ez a képreg nyk tet egyik legnagyobb er nye.

A c mszerepl n kívül találkoznak m g Torday Emillel, a magyar származású,  m Nagy-Britannia zászlaja alatt dolgozó antropol gussal, akinek naplója, fényképei, történelmi referenciákkal árnyalják a képregényben megjelenített világot. A kalandos got Rejtő Jenő-utalások erősítik, *Kittenberger* már említett két segit je,  cs és Baka pedig irodalmi örökségünk kreatív átértelmezését példázzák.

Vannak, akik számára visszas, hogy a Pál utcai fi k barátokként és kalandork nt t rnek vissza a képregény lapjain. Nekem szerepelt s k azt jelentette, hogy akárcsak a kortárs brit képregényben (például Alan Moore  s Bryan Talbot munkáiban)  s televizi ban (például a Doctor Who-sorozatban),  gy nálunk is jelen van az

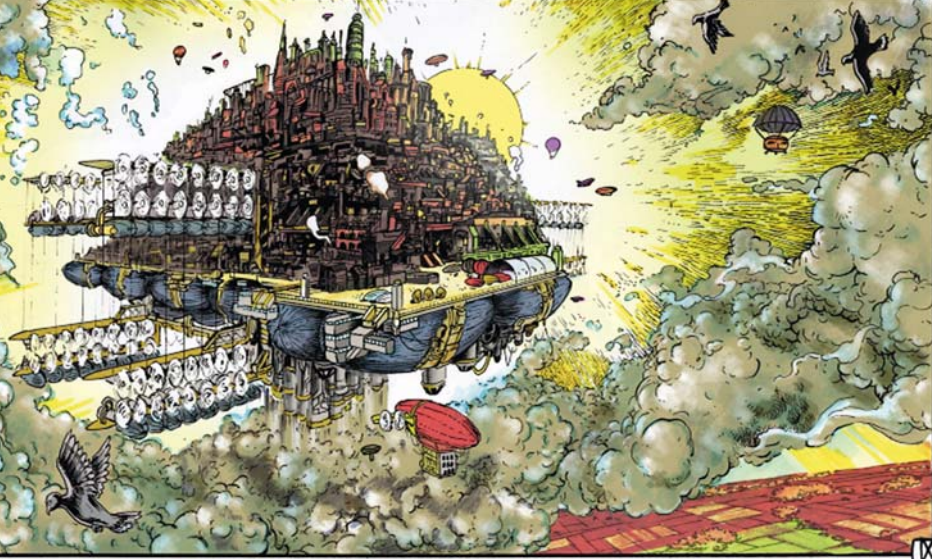
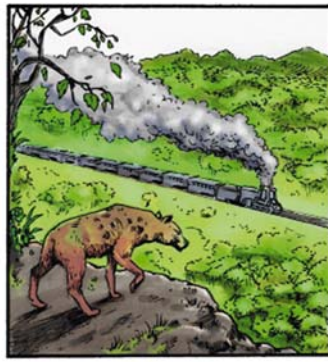
okos, átgondolt játék irodalmi és kulturális örökségünkkel, és mint egy vizuális DJ, bátran szerkesztjük át, fikcionalizáljuk azt. A Kittenbergerben a játék az irodalmi alapanyaggal olyan jól sikerült, hogy Ács és Baka alakja mesze érdekesebb, mint az Afrika-kutató és vadász címszereplőé. Mintha az Ács-Baka-duó magukat az írókat is jobban érdekelné: több figyelmet és árnyalatot kapnak a képregényben, hozzájuk képest a híres vadász passzívna és súlytalannak tűnik. Jó lett volna, ha jut idő és tér például egy olyan vadászkaland megjelenítésére, amely által a címszereplő karaktere hitelesebbé és mélyebbé válhatott volna, vagy esetleg más szereplők anekdotáin keresztül árnyaltabb bemutatásra nyílt volna lehetőség. Talán erre egy esetleges folytatásban még lesz mód. Nagyon jó ötletnek tartom, hogy a címszereplőt a barátok csak Kittyként emlegetik. A tipikusan női név szerepeltetése az olvasó aktív részvételét provokálja arra, hogy a nevet megtanuljuk összekapcsolni a nagy vadással (aki egyébként képregénybeli felbukkanásakor, a harmadik oldalon, meglehetősen feminin módon kerül bemutatásra: szemét kalap takarja, mely alól csak pisze orra látszik ki, és épp a kezében tartott boríték ragasztócsíkját nyalja, hogy aztán postára adja a levelet.)

A Kittenberger nem történelmi képregény, steampunk elemekre is épít: rögtön az ötödik oldalon egy Cesare Lombroso-féle karakterazonosító berendezést láthatunk működés közben, a kilencedik oldalon pedig egy felhőkben lebegő várost. Szerepel ezen felül mindenféle gőzgép és gőztelefon, Zeppelin és egyéb légi jármű... mégis olyan érzésem van, mintha a steampunk egy kevésbé kihasznált díszlet lenne csupán, amellyel a szereplők ritkán kerülnek lényegi interakcióba. Így például az olvasók a repülő várost csak egyetlen egyszer láthatják, ahogy mindenféle magyarázat vagy beágyazás nélkül lebeg a levegőben és lebeg a történetben. Így csak sejtjük, de nem vagyunk megerősítve abban, hogy a városban található a belga birodalom központja, ahonnan a kémeket útra indítják a zavaros Kongóba. Miért van ilyen város a kolonializáló hatalomban? S ha lebegni tud, miért nem indul el hivatalnokaival, katoná-

ival, rendőreivel és ügynökeivel együtt az egyre nehezebben felügyelhető gyarmatra, hogy rendet tegyen? Továbbá ebben a steampunkvilágban Kitty és barátai miért nem élnek steampunkeszközökkel? Bakának van ugyan egy motorja, ami gőzzel működik, de nincs hatása a történet szereplőire vagy világára.

Visszatérve a kulturális utalások megjelenítésére, a Kittenberger világirodalmi beágyazottságát erősíti a számtalan utalás Joseph Conrad klasszikussá vált regényére, az A sötétség mélyénre (1899). Az esőerdő és Belgium mint helyszínek, a gyarmattartó kegyetlenkedéseinek témája, az antagonista Kurtz neve mind Conrad művét idézik, melynek sötét tónusokkal operál, a láthatóság és ábrázolás kérdéskörére reflektáló képregényes feldolgozása 2010-ben jelent meg a Self Made Hero kiadónál (Heart of Darkness, rajzolta Catherine Anyango, Conrad regényét és naplóját adaptálta David Zane Mairowitz).

hogy átérezné, érdemben ábrázolná azt, vagy megihletődne, befolyásolódna általa. Az esőerdő fizikai jelenléte mellékes a kalandok folyamán, nincs lényegi interakció a hely és a szereplők között. Bár nem vagyok biológus, nem vagyok kibékülve az esőerdei növényzet ábrázolásával: nagyon sokszor látni tengerparti pálmákra emlékeztető fákat, amelyek vizuálisan idegenként hatnak a kontinens belsejében játszódó kalandban (különösen szembeötöl ez a 38. oldalon). Az elnagyoltság számomra vizuálisan a helyszín sztereotipizált ábrázolását jelzi, azt, hogy a helyszín voltaképp mellékes. A vizuális sík egyenetlensége, kidolgozatlansága azt sugallja, hogy ez a kaland játszódhatna máshol is – ez pedig ellentmondani látszik a történet (egyik) üzenetének, a fekete lakosság ellen elkövetett bűnök és sebek felé kifejezett érzékenységnek.

Az átgondolt helyszínábrázolásra azonban remek példát is találunk a képregényben: a történet szerint a három kalandor a rejtélyes orrszarvú után kutatva teljesen véletlenül egy településhez ér, ahol az őslakosok megcsonkított és lemészárolt holttesteit hiénák és keselyűk falják. A képregény lassan és fokozatosan bontja ki a fent leírtakat: oldalakon át csak részleteket látunk az elképzelhetetlen borzalomról, sem a szereplők, sem az olvasók számára nem áll rendelkezésre elég információ ahhoz, hogy a teljes képet összerakjuk. Csupán előrevetítő nyomokat és részleteket láthatunk két és fél oldalon keresztül, míg a negyedik oldalon elénk tárul a valóság egy véres totálban: a fotóreferencia alapján rajzolt féloldalas képen a félkörbe rendezett kikötözött testek felett puskalövéstől megijedt keselyűk szállnak (19–22. oldal). A képregény egyik legkidolgozottabb szekven-

Érdekes módon mind a Pál utcai fiúk, mind A sötétség mélyén egy-egy ikonikus tér köré szerveződik, ám a Kittenbergerben kevés kísérletet találunk egy hasonló emblematikus tér kialakítására, holott azt gondolnánk, a képregény vizuális eszköztára tálcán kínálja a lehetőséget. Molnár Ferencnél a grund, Joseph Conradnál a Kongó folyó és a sötét esőerdő a történetet szervező toposzok. A Kittenberger mintha elsuhanna az esőerdő mellett anélkül,

ciája ez, mely egy dramaturgiai csúcspont érdekében motiváltan és nem önmagáért használja a képregényes eszközöket, ezáltal a lemészárolt falut a képregény legikonikusabb helyszínékként konstruálva meg.

A vizuális világ helyszíneiben elég elnagyolt, és emiatt nem túl együttérző, helyenként azt a leegyszerűsítő koloniális szemléletet ismétli meg, mely az őslakosok kizsákmányolásához és kiirtásához vezetett II. Lipót uralkodása idején. A kolonialista számára egyik helyszín olyan, mint a másik, egyik törzs olyan, mint a másik, egyik fekete olyan, mint a másik. A képregényben nincsenek például nevesített fekete karakterek, a történet a gyarmat nélküli maradt kelet-európai turista kalandozása.

Azzal a gondolkodásmóddal, mely a gyarmatokat nyersanyagforrásnak, az ott élőket pedig alsóbbrendűnek tekintette, együtt jár egyfajta vizuális megjelenítési módszer. Tehát nemcsak a szavakban és eszmékben, de a képekben is megjelennek a gyarmattartó gondolatok, például a népek közötti hierarchia téveszméje. A Kittenberger vizuális világa időnként naivan megismétli ezt a fajta láttatást.

Természetesen ez nem tudatos. Nagyon érdekes és szembeötlő ebből a szempontból az őslakos fekete nők képregénybeli megjelenítése (7., 21., 22., 37. oldal): többnyire haláluk pillanatában kerülnek ábrázolásra, és pont úgy halnak meg, hogy a néző számára a lehető legtöbbet tárják fel idomaikból. A fekete női test egyetlen kivételtől eltekintve erotikus tárgyként kerül a Kittenberger lapjaira, megerősítve ezzel néhány öröklött kulturális sztereotípiát. Nagy hagyománya van az európai vizuális kultúrában, mind a festészetben, mind a portréfotográfia történetében az egzotikus keleti vagy gyarmati női test tárgyasításának és szexuálisan kihívó módon történő ábrázolásának.

A Kittenbergerben ábrázolt rémült, kecses, félmeztelen, a néző felé magukat feltáró nőalakok ebbe a hagyományba illeszkednek. Ezzel szemben, ha a történetben is szerepeltetett Tormay Emil antropológiai fotóit szemléljük az interneten, azt találjuk, hogy a nők háta, az arra festett képek jobban érdekelték őt, mint a mellük; a szemből fotografált félmeztelen nők pedig egészen biztosan nem kerülnének egyetlen férfimagazin címlapjára sem, mert nem pózolnak. Különösen ellentmondásos a hetedik oldalon lefotózott nő megjelenítése, a rajzoló szinte a szexuálisan ragadozó szemével tekint az éppen elpusztított, önfeltárukló női testre.

Az egyetlen kivétel, ahol a képregény nem ismétli ezt a leegyszerűsítő látásmódot, a 20. oldalon a rémült, gyermekét féltő anya portréja, amely valószínűleg

antropológiai fotóreferencia alapján készülhetett: ez a nő nem szexuális tárgy, hanem személy. Egy, a gyarmatosítással is foglalkozó kortárs magyar képregény számára a fejlődés egyik útja lehet, főleg, ha nemzetközi porondon is meg szeretné mérettetni magát, hogy elgondolkozzék az ábrázolásban rejlő felelősségről, saját hagyományairól. Ezzel elkerülhető, hogy az esetleges folytatás(ok) reflektálatlanul megismételjék azokat a nonverbális kliséket és formulákat, melyek a nyugati művészettörténetet végigkísérik.* A történet árnyaltsága és utalásrendszere mintha nem állna összhangban a vizuális átgondoltságának mértékével. Erre már a címlap is felhívja a figyelmünket: a Kittenberger-Ács-Baka-triót láthatjuk rajta; az utóbbiak nemzeti trikolorba öltöztetését még okos megoldásnak tartom, ám a lenyugvó afrikai arany színű nap toposzának iróniamentes, egzotikumra hajazó szerepeltetése már sokkal problematikusabb.

Jegyzetek

- * Erről bővebben lásd John Berger *Mindennapi képeink* című könyvét (Corvina, 1990, angolul: *Ways of Seeing*).